

A TERMÉSZETVÉDELEM ÉS TURIZMUS KAPCSOLATA MAGYARORSZÁGON

ENYEDI GÁBOR¹

Bevezető

A turizmus korunk egyik legdinamikusabban fejlődő gazdasági szektoraként a legnagyobb környezeti problémák közvetlen, vagy közvetett okozói közé tartozik. Ezt felismerve megjelentek azok az irányzatok az ágazaton belül, amelyek a fenntarthatóságot, illetve a turizmus hatására fellépő környezeti terheltség csökkentését tűzik ki célul, ám ezek főbb jellemzője, hogy a természet megismerésére irányulnak és a természeti, vagy épp a védett területek jelentik a közvetlen úti célt. (*Természeti terület*: valamennyi olyan földterület, melyet természetközeli állapotok jellemeznek. *Természetközeli állapot*: az az élőhely, táj, életközösség, amelynek kialakulására az ember csekély mértékben ugyan hatott, de a benne lejátszódó folyamatokat az önszabályzás jellemzi és/vagy emberi beavatkozás nélkül is fennmaradnak).

Előzmények áttekintése, a turizmus kialakulása, fogalma

A turizmus és a köréje épülő kezdeti szolgáltatások évezredes múltra tekintenek vissza. Elég csak az ókori olimpiai játékokra, a jósdák messze földről érkezett látogatóira, a középkori zarándokokra, vagy a kézműves tanoncok vándorlására gondolni.

A XVIII. század során az ipari forradalommal megjelenik a gőzhajó és a vasút. Rohamosan javulnak a közlekedési feltételek, csökken az utazásra fordított idő és az utazások kockázata. Létrejönnek a növekvő ipari góccok, városok (Párizs, London, Németalföld települései), ahol a romló városi életminőség, illetve a polgárosodás következtében megjelennek a legfőbb motiváló tényezők; az utazásra való igény és a rendelkezésre álló diszkrécionális, azaz szabad felhasználású jövedelem.

A XX. században erősödik és csúcsosodik a turizmus ágazatának virágzása az aktuális válságok ellenére. Nemzetközi szervezetek foglalkoznak a jelenséggel, folyamattal, mint **az 1963-as római ENSZ Konferencia**, ahol megfogalmazzák a különbséget a **“látogató”**, a **“turista”** és a **“kiránduló”** között. Hasonló mérföldkő a **WTO Hágai Nyilatkozata '89-ben** a turizmus fogalmának tisztázásával. (“A turizmus magába foglalja a személyek lakó- és munkahelyen kívüli minden szabad helyváltoztatását, valamint az azokból eredő szükségletek kielégítésére létrehozott szolgáltatásokat”)

A turizmus gazdasági jelentőségének növekedésével erősödött a *turizmuskutató* is. Az eltérő irányzatok különböző aspektusokból vizsgálták, de a természeti környezetre való hatás egyre nagyobb hangsúlyt kapott:

A **pártoló** irányzat képviselői az 1950-70-es évek között a turizmusnak csak a pozitív gazdasági hatásait emelték ki.

A **kétkedő** irányzatban később hatványozottan jelennek meg a turizmus kedvezőtlen környezeti hatásai.

¹ I. évf. PhD hallgató PTE Földrajzi Intézet Turizmus Tanszék. Témavezető: Dr. Aubert Antal. Munkahely: Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság.

Az alkalmazkodó irányzat a turizmus azon formáit támogatja, melyek a legkevesebb környezeti kárt okozzák, de gazdasági hatásuk kedvező - ez azonban a tömegigényeket nem elégítheti ki.

A manilai Turizmus Világkonferencia 1980-ban már komolyan foglalkozott a turizmus káros környezeti hatásaival. Az alkalmazkodó irányzattól is támogatva és a környezet állapotának gyors romlására felhívó jelentések hatására a '80-as évektől megjelenik a tömegturizmus ellentételezésére **az alternatív turizmus** fogalma, amelybe számos turisztikai forma beletartozik: zöld turizmus, agroturizmus, ökoturizmus, falusi turizmus, stb.

Mindezen turizmus fajták célja, hogy az adott desztináció fizikai, ökológiai, gazdasági, pszichológiai teherbíró képességét szem előtt tartva elégítse ki a turisták igényét.

Az ökoturizmus a természetbe irányuló utazás, amely figyelemmel van a természeti és a helyi kulturális értékekre, tiszteletben tartja a helyi szociokulturális hagyományokat, a helyi lakosokat bevételhez juttatja és erőteljes pedagógiai aspektussal bír.

Az ökoturizmus egy dinamikusan fejlődő önálló irányzat lett a turizmus szektoron belül, így nem csoda, hogy a WTO Puerto Vegasban (Chile) tartott kongresszusán 1996-ban elhangzott, hogy az ökoturizmus adta a világturizmus forgalmának 15%-át.

Meddig "öko" a turizmus?

Az ökoturizmus szlogenjének világméretű terjedése a fogalom elüzletiesedését eredményezi, egyre több termék a turisztikai kínálatok palettáján öko előtaggal kerül meghirdetésre, illetve egyre nagyobb számú öko-turista szállítását, elhelyezését, ellátását kell megoldani....

Bár több szervezet is dolgozott ki terhelésmérésre módszereket, sajnos nehezen alkalmazhatóak általánosan egy adott terület befogadóképességének meghatározására. Így gyakran nem lehet objektív adatokra hivatkozni a látogatók számának korlátozásánál.

A természetvédelem és a turizmus kapcsolata

A nyolcvanas években fogalmazta meg az IUCN (a World Conservation Union) a nemzeti parkok és rezervátumok zonációval való kialakítását – fenntartható turizmus érdekében (1. TERMÉSZETI-, 2. KEZELT- ÉS 3. BEMUTATÓÖVEZET).

Ez a nemzetközi gyakorlat elfogadott Magyarországon is a természetbe irányuló idegenforgalom szabályozására, melynek legfőbb jogi alapjait a természet védelméről szóló 1996 / LIII. tv., az erdőről és az erdő védelméről szóló 1996 / LIV. tv és a vad védelméről a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996/LV. tv. jelenti.

(Alapelvek: 1996/LIII. tv.: *A vadon élő élővilág általános védelme* 11§ - vadászat, horgászat során biztosítani kell a természet védelméhez fűződő érdekek érvényesülését, a fenntartható használatot, ami a vadon élő vadászható-halászható vad és halfajok biológiai sokféleségére alapozott fenntartását jelenti.

Az élőhelyek általános védelme 16.§ (5) vízfolyások, tavak természetközeli partjainak megőrzése – táborozók, fürdőzők...

Földtani, természeti értékek általános védelme 19.§

Védetté nyilvánítás 23.§ - ex lege védett természeti értékek: barlang, forrás, láp, szikes tó, kunhalom

38.§ természetvédelmi hatóság engedélye szükséges:.....

40.§ fokozottan védett területre való belépéshez az igazgatóságok engedélye szükséges.

A természetvédelmi tv. egyben meghatározza a **nemzeti parkok feladatait:**

28§ (2) bek. Nemzeti park.....elsődleges rendeltetése a különleges jelentőségű, természetes növény – és állattani, földtani, víztani, tájképi és kultúrtörténeti *értékek védelme*, a

biológiai sokféleség és természeti rendszerek zavartalan működésének fenntartása, az oktatás, a tudományos kutatás és a felüdülés elősegítése.

Az 1996/LIV. tv.: erdei haszonélvezetek körének (fenyőgyanta, méhészet, tobozgyűjtés, gombászás, ...) és gyakorlásának joga az erdőgazdálkodót illeti 58-59.§. – kivéve egyéni szükségletet nem meghaladó mértékben állami tulajdonban lévő erdőterületen.

Az erdőterület üdülés, sportolás céljából való látogatásához kapcsolódó jogok és kötelességek a 80-85. §-ban találhatók.

A vadászati jog – és haszonélvezetek LV. tv. 2. § (hullott agancs, szárnyas vad tojásának gyűjtése...))

Konfliktusforrások

Táborozás: gyakran a kijelölt táborhely önkényes megváltoztatása, vizek szennyezése, kommunális hulladék hátrahagyása,...

Túrázás: túraútvonalakról való letérés, tépkedés, szemetelés, taposási kár, zaj és emberi jelenlét által kifejtett zavaróhatás (fészkelő madarak)

Fokozottan védett területekre való engedély nélküli belépés (pl.: Szársomlyó)

Paplanernyősök: szemetelés, taposási kár, irtások tágítása – Jakob-hegy, erózió növelése

Horgászat: igen jelentős szemetelés, tájtalakító tevékenység (horgásztégek készítése), tájidegen halfajok betelepítése (amúr, törpeharcsa, angolna, ezüstkárász, busa,...)

Vadászat: a vadgazdálkodás révén nagyvadak mesterséges túltartása (szarvas, vaddisznó), eredménye: milliós vadkárok a mezőgazdaságban, erdőgazdaságban közlekedésben. Olasz vadászok mértéktelen vadászata – vadásztársaságok képviselőinek korrupció gyanús hozzáállása. Kiemelkedően jövedelmező terület.

Összesen 150 feletti a vadászati célú beutaztatással foglalkozó irodák száma Magyarországon!

Barlangászat: rongálás, barlangok idegenforgalmi célú kiépítése.

A közgondolkodás és mentalitás rendkívül ellentétes minden tiltással kapcsolatban, ami a rendszerváltással megszűnő korlátok elvesztésére vezethető vissza napjainkban is. De hasonlóan nehezen elfogadott, hogy fizetni kell valamely szolgáltatásért (pl. védett terület bemutatása). Ezért a mindennapi életben **különösen gyakori konfliktusforrások:** biz. területekre való belépés megtiltása

Túravezetési díj beszedése (250 Ft/fő)

Vállalkozók tevékenységének folytatását a Nemzeti Park Igazgatóságok védett területeken gyakran erősen korlátozzák, vagy nem engedélyezik. Erre általánosan elhangzó reakció: „...a nemzeti park ki akarja sajátítani az üzletet”. Ez természetesen így nem igaz, csak a vállalkozások nyereség orientált gazdálkodás módja a természetvédelemmel gyakran nem fér össze, ennek mérlegelése és elbírálása szül ellentéteket. A cél minőségi kínálati elemekből összeállított termék kiajánlása, exkluzív programok kialakítása, amelyek túlmutatnak a pusztára és a Hortobágy imázsán, megfelelnek, ráépülnek az ország sajátos természeti, kulturális adottságaira és a minőségi turizmust szolgálják változatos, történelmi emlékekben és a népi hagyományokban gazdag természeti területeinken. Mindezek mellett ki kell alakítani azokat a minőségi turizmust levezető bemutató helyeket, ahol az oktatás (vetítés, játékok, stb...) bemutatás a nagyobb tömegek számára is lehetséges környezetkárosítás nélkül.

Hátráltató tényezők

Egy-egy térség kínálatának turisztikai terméké váló összeszervezése várat magára, utazási irodáknak nem kellő méretű üzlet.

Az egyes szolgáltatók gyakran szintén nem keresik a kapcsolatot másokkal (irigység, féltékenység). Ugyanakkor települések sora próbál különböző fesztiválokat, programokat szervezni, hogy nőjön a látogatottság.

A természetvédelem feladata megfelelni, kielégíteni a növekvő érdeklődést, ugyanakkor biztosítani a védett értékek hosszú távú fennmaradását, a biodiverzitást, azaz az élővilág változatosságát, amely sok esetben a turizmus fő motiváló tényezője. Ezért ahogy már napjainkban is, úgy a jövőben is egyre erősödő jelleggel számítani kell a természetvédelem és a turizmus szervezetek, valamint a turisták konfliktusára. Ez csak erőteljes környezeti neveléssel, a lakosság és a természetvédelmi szervezetek közötti folytonos kommunikációval, a környezettudatos gondolkodás általános elterjedésével és a közösségi morál javulásával változhat - hosszú évek során.